

NOTAT

14. december 2018

SOCIALE UDFORDRINGER PRESSER EU'S SAMMENHÆNGSKRAFT

Kontakt:

Direktør Bjarke Møller

+45 51 56 19 15

bjm@thinkeuropa.dk

RESUME De gule vestes opstand i Frankrig bør være påmindelse til alle europæiske regeringer om, at de er nødt til at adressere de sociale og økonomiske bekymringer, som mange europæere føler. Globaliseringen og det indre marked har givet en stor velstandsfremgang for EU-landene, men gevinsterne er blevet fordelt skævt, og den sociale kontrakt er kommet under pres i flere lande.

I Danmark, der er kendetegnet ved sin velfærds- og flexicuritymodel på arbejdsmarkedet, er der stadig stærk folkelig opbakning til globaliseringen. Frankrig og flere andre lande kan med fordel tage ved lære af den danske model. Problemet er bl.a., at lønmodtagerne og socialt udstødte i en række EU-lande efter finanskrisen oplevede tilbagegang eller stagnation i indkomsterne, og mange års ophobet vrede og frustration koger over med de gule veste, nye protestpartier og fremgang for nationalpopulistiske partier, der kræver radikale forandringer.

Flere analyser peger på, at en hård cocktail af uforløst globaliseringschok og velfærdsnedskæringer i Storbritannien gav EU-modstanderne vind i sejlene og kulminerede ved folkeafstemningen i 2016. Kan det samme ske i andre EU-lande, hvis regeringerne og EU ikke adresserer de sociale og økonomiske ubalancer i samfundene?

I Italien og i flere andre europæiske lande er de sociale og økonomiske frustrationer blevet en fremkaldervæske for bl.a. udlændingefrygt og nationalisme. EU-landene bør adressere disse udfordringer på næste års Sibiu-topmøde om fremtidens EU. De sociale spørgsmål må forventes at få en central rolle op til næste års valg til Europa-Parlamentet. Der er behov for nytænkning og måske også større fleksibilitet i hjertet af den økonomiske monetære union.

HOVEDKONKLUSIONER:

- De gule vestes opstand i Frankrig og præsident Macrons håndtering af krisen kan få vidtrækkende konsekvenser for resten af Europa. Får Macron klippet vingerne af, vil det få destabiliserede effekt for det fransk-tyske lederskab i EU.
- De sociale frustrationer og voksende bekymringer bliver et af de store spørgsmål op til næste års valg til Europa-Parlamentet. 41 pct. af EU-borgerne mener, at social ulighed bør være en topprioritet for EU, hvilket bringer udfordringen ind på en delt førsteplads sammen med terrorisme.
- EU-landenes regeringer og EU er nødt til at genskabe den sociale kontrakt. De bør tage seriøs debat af udfordringerne frem til næste års Sibiu-topmøde om fremtidens Europa.
- Hvis ikke man sikrer stærkere social sammenhængskraft, er der risiko for øget populisme, destabilisering og nationalisme, der vil true kernen af EU.
- Den danske model har været god til at fordele gevinsterne fra globaliseringen og det indre marked, men i mange EU-lande er den sociale sammenhængskraft truet af ulighed, generationskløfter og skel mellem land og by.
- Nye forskning viser, at det kinesiske importchok fra slutningen af 1980'erne med import af billige kinesiske varer er en vigtig delforklaring bag den stigende opbakning, som nationalistiske og yderligtgående højrepartier fik i Europa fra 1988 til 2007.
- Forskning viser også, at grundlaget for Brexit måske blev lagt, fordi den britiske regering ikke formåede at håndtere de sociale udfordringer af globaliseringspresset og siden påførte nogle af de udsatte borgere ekstra velfærdsnedskæringer.
- Udlændingefrygt var kun et andenrangs eller tredjerangsproblem, der var afledt af det sociale og økonomiske forspil, viser studierne.
- Noget tyder på, at boomet i anti-immigrationspartier og højrenationalistiske partier tog fart efter den globale finanskrisen i 2008, men i en række EU-lande har de oplevet tilbagegang i de sidste par år, hvor den økonomiske vækst er vendt tilbage og ledigheden er på vej ned. Der er dog enkelte undtagelser fra mønstret.
- Der er store forskelle på europæernes syn på udlændinge fra tredjelands, der stadig er overvejende negativt, og så synet på migration fra andre EU-lande, som er positivt i alle EU-lande.

Den sociale sammenhængskraft og social retfærdighed i Europa ser ud til at blive et af de helt store spørgsmål, der også kan komme til at sætte sit præg på næste års valgkamp til Europa-Parlamentet. Det seneste vidnesbyrd har vi set i Frankrig, hvor tusindvis af borgere har sluttet sig til den spontane folkebevægelse "*gilets jaunes*" – de gule veste – og har demonstreret i gaderne. Nogle steder er det endt i voldelige sammenstød, bilafbrændinger og vandalisme. Præsident Emmanuel Macrons popularitet er styrtdykket, og flertallet af franskmændene har i meningsmålinger udtrykt deres sympati med de vrede demonstranter. Politiet har arresteret hundredevis af demonstranter for at stoppe volden.

Mandag den 10. december holdt Macron en tv-transmitteret tale, hvor han lovede at hæve den sociale minimumsløn med 100 euro om måneden, fjerne skatten på overtidsbetaling og at fjerne skatten på de laveste pensioner. De nye initiativer kommer kun få dage efter, at regeringen besluttede sig for at trække to love tilbage, dels om benzinstigninger, dels om skrappe regler for bilsyn, for at imødekomme protestbevægelsen, de gule veste.

Folkebevægelsen har ikke en samlet politik eller ledelse, men de har bl.a. krævet stop for højere benzinafgifter, sociale forbedringer, hjælp til hjemløse, højere minimumsløn, indeksring af lønninger, større skatter for store selskaber og lavere for små, beskyttelse af fransk industri og meget mere. Kernen i de fleste offentliggjorte krav er mere solidaritet, men der cirkulerer også uofficielle lister med krav om udmeldelse af EU og af NATO, eller om præsidentens afgang. Demonstranterne rummer folk, der støtter den yderste højrefløj og den yderste venstrefløj, og det er svært at se, hvad de er enige om. Vreden og social indignation er fællesnævneren.

Macron anstrengte sig i sin tv-transmitterede tale – med 23 mio. tv-seere! – for at vise empati over for det, der ligger under. Til de gule vestes frustration undlader han at genindføre den høje millionærskat, hvis afskaffelse har fået demonstranter til at give ham tilnavnet "de riges præsident." Macron sagde dog, at han forstår vreden og uroen blandt dem, der kæmper for at klare sig udgangen af måneden, og som føler sig ignoreret. "Det er som om, at de har været glemt, slettet. Det er 40 års utilfredshed, der er steget op til overfladen," sagde han.

Også en europæisk krise

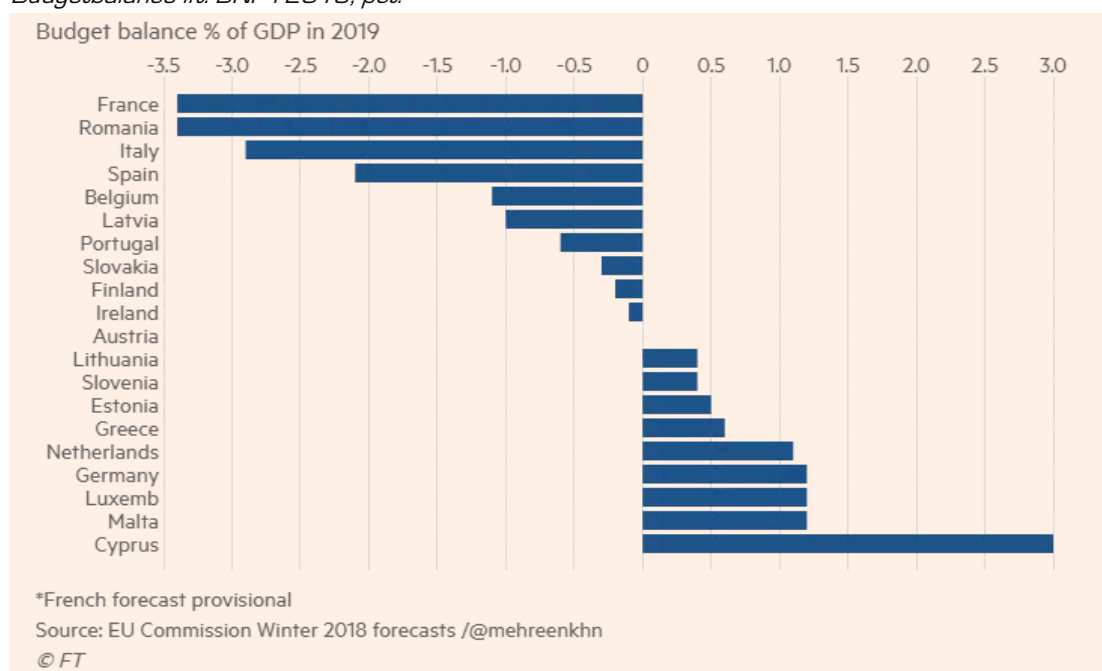
Det er et åbent spørgsmål, om de nye tiltag og forsøg på en kursændring vil være tilstrækkelige til at dæmme op for de mange års ophobede vrede. Flere internationale kommentatorer har i de seneste dage skrevet om, hvordan

Macrons revolution og reformpolitik måske er ovre. Ugemagasinet The Economist har på sin forside kaldt opstanden for "Macrons mareridt".¹ Der er ingen tvivl om, at den franske opstand og Macrons håndtering af krisen også får sidekonsekvenser for resten af Europa. Får Macron klippet vingerne af, vil det også få en destabiliserende effekt for det fransk-tyske lederskab i Den Europæiske Union.

På lederplads mener avisen Financial Times, at "det er vitalt, at Berlin, der i stigende grad er skeptisk overfor hr. Macron, ikke afskriver ham. Den franske præsident har markeret sig som en forsvarer af det europæiske projekt og dets værdier, og af det multilaterale system i en æra med Trump, Brexit og stigende populisme. Europas liberale demokratier har investeret meget i hans succes."² På den baggrund opfordrer avisen EU-landene til at vise fleksibilitet ift. den sandsynlige stigning i Frankrigs budget for 2019, fra 2,8 pct. af BNP til over 3 pct. Der er nu risiko for, at underskuddet stiger til 3,4 pct. af BNP næste år.

Figur 1: Frankrig er på vej mod det største budgetunderskud i EU

Budgetbalance ift. BNP i 2019, pct.

Kilde: Financial Times, Europa-Kommissionen og @mehreenkhn.

Iflg. Europa-Kommissionens seneste forecast er forventningen stadig, at det franske budgetunderskud strukturelt set er på rette spor og takket være bedre

¹ The Economist, 8. december 2018, <https://www.economist.com/leaders/2018/12/08/emmanuel-macrons-problems-are-more-with-presentation-than-policy>.

² Financial Times, leder, 11. december 2018, <https://www.ft.com/content/0a8162ca-fd37-11e8-ac00-57a2a826423e>.

konjunkturer endda kan falde til 1,7 pct. af BNP i 2020.³ Men det skrev man i november, hvor forventningen til den økonomiske konjunkturcyklus var mere positiv end den tegner sig nu, hvor der for uden stigende social uro i Frankrig også er større risiko for et hårdt Brexit samt negative sideeffekter af den handelsprotektionisme, som USA's præsident Donald Trump og andre lægger op til. Samtidig er der en politisk udfordring. Hvis Kommissionen giver for store indrømmelser til Macrons regering og slækker for meget på disciplinen, kan andre lande forsøge at udnytte det til egen fordel. Man kan blot kigge sydpå til Italien.

Italien har fået to henstillinger fra Kommissionen, som frygter, at den italienske statsgæld kan løbe løbsk, fordi den italienske regering lægger op at føre en mere ekspansiv finanspolitik med bl.a. borgerløn, skattelettelser og forbedringer for pensionisterne. Den italienske indenrigsminister, Matteo Salvini, har i de seneste måneder gentagne gange forsøgt at profilere sig på sagen. I en tale 8. december 2018 gentog Salvini sin kritik af Kommissionen. Samtidig benyttede han lejligheden til at udnytte den krise, som Macron befinder sig i i nabolandet: "Dem, der sår fattigdom, høster protester. Dem, der sår falske løfter, høster svaret fra de marginaliserede og fra landet," sagde Salvini.⁴ Fransk indenrigspolitik er med andre ord også blevet gjort til europæisk indenrigspolitik, hvor politikere i andre EU-lande søger at udnytte situationen til egen fordel.

Stigende uligheder

I flere europæiske lande har vi i de senere år set, hvordan økonomiske, politiske, kulturelle og følelsesmæssige frustrationer har ramt det politiske landskab, og turbulente protestvalg har ramt de etablerede partier eller ført til fremvæksten af nye protestpartier. De økonomiske og strukturelle forandringer er et godt sted at starte, hvis man vil forstå noget dynamikken bag de folkelige protestbevægelser og de nationalistiske populistpartiers fremgang.

"Vi har reelle problemer med levestandarderne, og der er et had mod de politiske eliter og autoriteter. Stigningen på benzinafgifterne var ikke andet end udløsende faktor," sagde analytikeren og grundlæggeren af konsulenthuset,

³ Europa-Kommissionen, European Economic Forecast, autumn 2018, november 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip089_en_0.pdf.

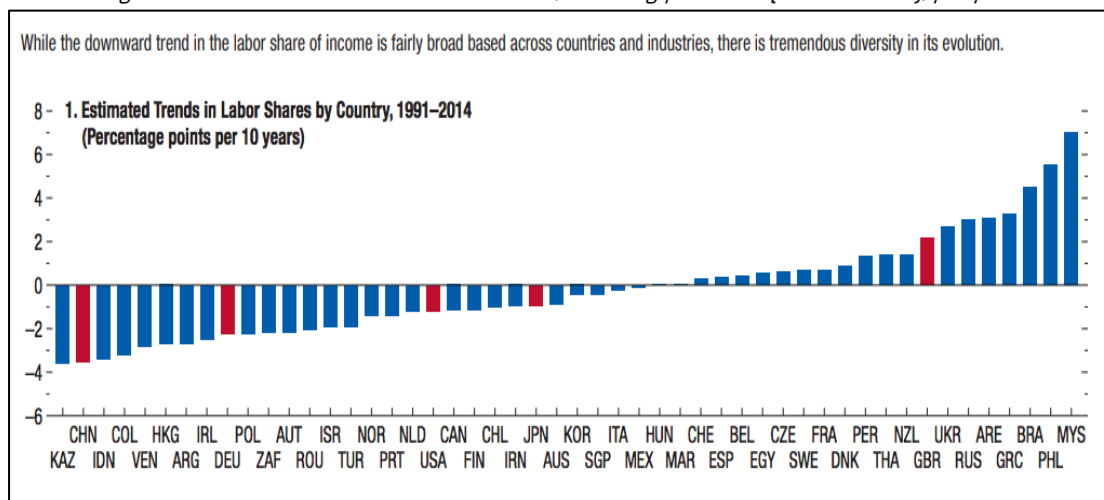
⁴ Euractiv, 10. december 2018. <https://www.euractiv.com/section/eu-elections-2019/news/salvini-hails-six-months-in-power-wants-to-personally-negotiate-with-eu/>.

Asterès, Nicolas Bouzou, da han til Financial Times skulle forklare årsagerne til de gule vestes opstand.⁵ Det er dog ikke en fransk udfordring alene.

I Europa er lønmodtagernes andel af de samlede indkomster i samfundet faldet siden 1975, viser en analyse, som IMF og Verdensbanken offentliggjorde sidste år i World Economic Outlook.⁶

Figur 2: Faldende andel

Lønmodtagernes andel af de samlede indkomster, udvikling pr. 10-år (1991-2014), pct.point.

Kilde: IMF og Verdensbanken, World Economic Outlook, april 2017.

Så længe, der var vækst i samfundsøkonomien, oplevede det store flertal af borgere højere velstand og stigende forbrugsmuligheder – også selv om lønmodtagerne i de sidste fire årtier har fået en faldende andel af de samlede indkomster. De fleste borgere er nemlig blevet løftet op af globaliseringen, der har skabt større velstand i de europæiske lande, og ført til hurtigere overførsel af teknologi og kapital mellem landene, samtidig med at forbrugerne har fået adgang til billigere varer, så lønkronerne rækker længere.

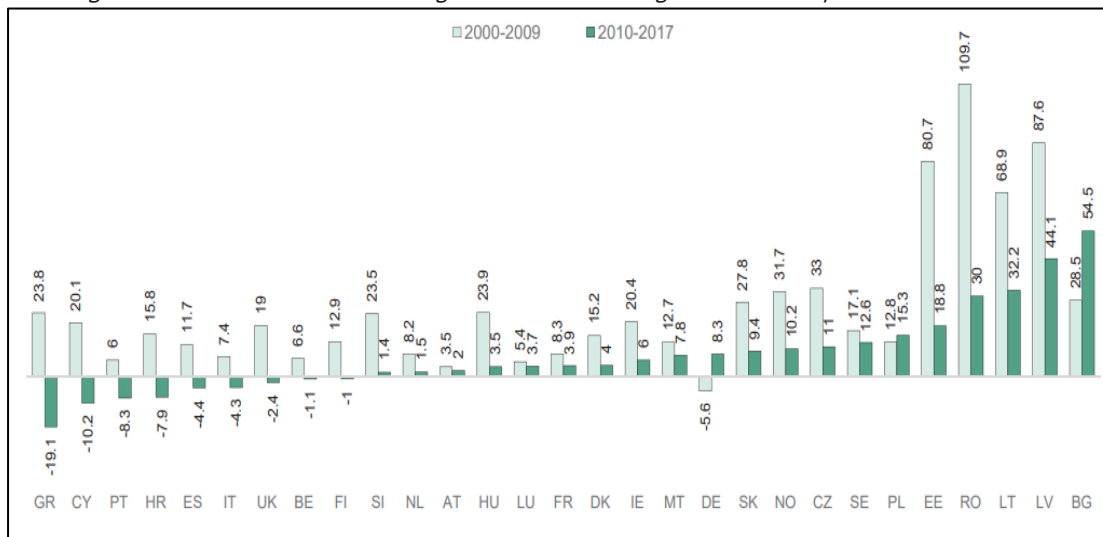
Den globale finanskrise, der i 2008 ramte Europa, satte dog en række sociale og økonomiske chokbølger igang, som udfordrede den sociale kontrakt. I nogle lande som Danmark lykkedes det takket være hurtig omstillingsevne at fastholde en fremgang i realindkomsten, men i andre EU-lande stagnerede eller faldt realindkomsterne for lønmodtagerne.

⁵ Financial Times, 4. december 2018. <https://www.ft.com/content/f4a08cea-f7c0-11e8-8b7c-6fa24bd5409c>.

⁶ IMF og Verdensbanken, World Economic Outlook April 2017, Chapter 3, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017>.

Figur 3: Faldende realindkomster i flere EU-lande

Udvikling i realindkomster for lønmodtagere, 2000-2009 og 2010-2017, pct.

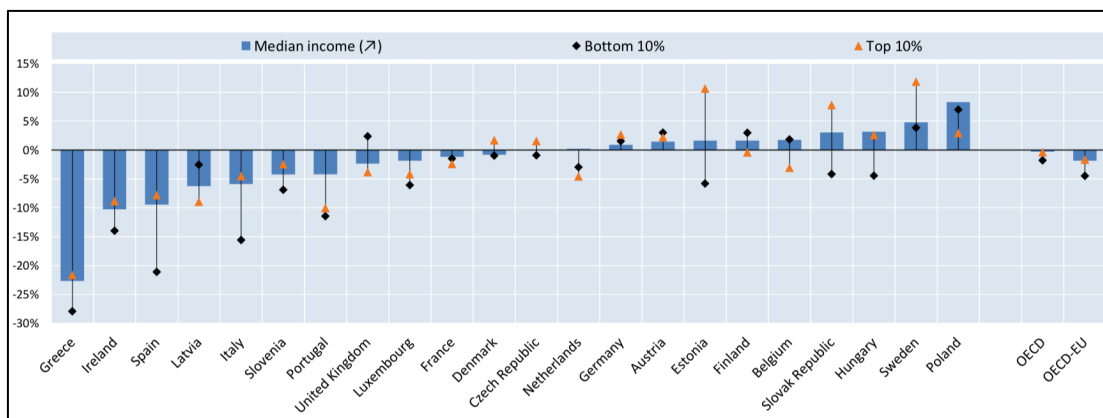

Kilde: ETUI, Benchmarking Working Europe, 2018.

Op til 65-70 pct. af alle husstande i de vestlige lande oplevede flade eller faldende indkomster i perioden fra 2005-2014, fremgår det af studier foretaget af McKinsey Global Institute.⁷ I et land som Italien var det 97 pct. af alle husstande, i Holland og Storbritannien var det 70 pct. af alle husstande, og Frankrig 63 pct. I flere lande har husholdningerne samlet set oplevet tilbagegang i perioden fra 2007-2014, bekræfter undersøgelser fra OECD. Og i de fleste lande kom det laveste decil af indkomster dårligst ud af krisen.

Figur 4: Husholdningernes realkomst ramt under krisen

Væksten i disponibel realindkomst fra 2007-2014, pr. indkomstgruppe, pct.

Kilde: OECD, Income Distribution Database.

⁷ McKinsey Global Institute, Poorer than their parents?, juli 2016, https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured_insights/Employment_and_Growth/Poorer_than_their_parents_A_new_perspective_on_income_inequality/MGI-Income-Inequality-Executive-summary-July-2016.ashx.

Det var først i 2016, at eurozonen definitivt slap ud af den globale økonomiske finanskrise, og bruttonationalproduktet igen blev større end i 2008. Tyskland kom allerede ud af krisen i 2010, Frankrig kom ud af den omkring 2013, mens Italien stadig hænger og i dag har et lavere bruttonationalprodukt end i 2008. Fra 2013/2014 begyndte arbejdsløsheden samtidig at falde i eurolandene, og i Europa er beskæftigelsen nu rekordhøj med 239 mio. beskæftigede. Selv om jobudsigterne helt overordnet er lysere nu, tager det tid, før oplevelsen af jobusikkerhed er overvundet. Og i lande som Grækenland, Italien, Frankrig, Spanien og Portugal er arbejdsløsheden stadig over 10 pct.

Der er også en stigende generationskløft, hvor de ældre i højere grad hører til vinderne, mens de unge er endt som taberne. Ifølge en IMF-analyse har flere EU27-borgere i kølvandet på den økonomiske krise oplevet øget risiko for at leve i fattigdom.⁸ I aldersgruppen 18-24 år var det i 2005 ca. 19,5 pct., men i 2016 var det hele 23,5 pct., hvilket bl.a. skyldes øget arbejdsløshed og flere prekære job. Der er også moderate stigninger i fattigdommen blandt 25-59-årige til ca. 16 pct., der lever i fattigdom i 2016. I samme periode er der færre ældre på over 65 år, som oplever fattigdom. Faktisk konkluderer IMF-økonomerne, at pensionisterne i de fleste EU-lande er blevet friholdt fra krisen, fordi deres pensioner har været indekseret, og 60 pct. af de øgede sociale udgifter i årtiet er gået til de ældre.

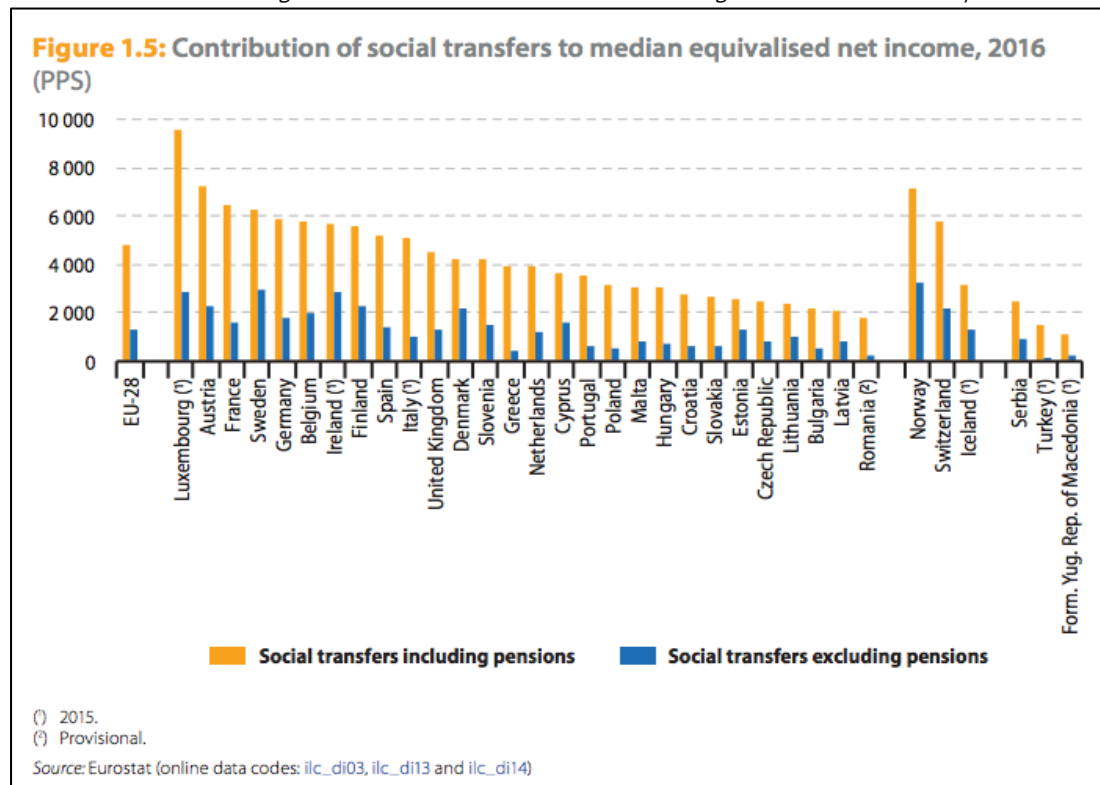
I følge Eurostats årlige opgørelse over indkomsterne, lever op imod 118 mio. europæere, eller 23,5 pct. af befolkningen med risiko for fattigdom eller social udstødelse.⁹ De sociale overførsler er dog med til at nedbringe antallet i relativ fattigdom til omkring 8,6 pct. af den europæiske befolkning. Omregnes til købekraftspariteter er Frankrig et af de lande, der har de mest generøse velfærdsmodeller for sociale overførsler. Det er måske ikke så overraskende al den stund, at Frankrig nu iflg. OECD også har det højeste skattetryk i EU med 47,2 pct. af BNP – med Danmark på andenpladsen.

⁸ IMF, Staff discussion note, Inequality and Poverty Across Generations in the European Union, januar 2018, <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/01/23/Inequality-and-Poverty-across-Generations-in-the-European-Union-45137>.

⁹ Eurostat, Living conditions in Europe, 2018 edition, marts 2018. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9079352/KS-DZ-18-001-EN-N.pdf/884f6fec-2450-430a-b68d-f12c3012f4d0>.

Figur 5: Europæisk velfærd i flere varianter

Sociale overførser, bidrag mediannettoindkomsten, 2016, omregnet til PPS-købekraftspariteter.

Kilde: Eurostat, Living conditions in Europe, 2018 edition, marts 2018.

Globaliseringschokket presser social kontrakt

En række forskningsartikler har undersøgt sammenhængen mellem fremgangen for populistiske partier i Europa og de sociale chok, som nogle borgere har oplevet i kølvandet på globaliseringen og senest efter finanskrisen. Populistpartierne store valgfremgang er sket samtidig med, at globaliseringen og den teknologiske udvikling er accelereret fra 1980'erne til idag. Tilbage i de sene 1980'ere tegnede de populistiske partier sig for omkring 5 pct. af stemmerne, men fra 2011 og fremefter kommer de op over mere end 20 pct. af stemmerne.

Italo Colantone og Piero Stanig har i tidsskriftet American Journal of Political Science vist, at det kinesiske importchok er en af de vigtigste forklaringer bag den stigende opbakning, som nationalistiske og yderligtgående højrepartier fik i Europa fra 1988 til 2007. Importchokket er kort fortalt den hastigt stigende import af billige kinesiske varer, der kom i takt med, at Kina fra slutningen af firserne omfavnede globaliseringen og fra 2001 blev en del af verdenshandelsorganisationen WTO.

Forskerne har undersøgt 76 valg i 15 EU-lande, og valgresultaterne er derpå sammenholdt med, hvordan ansatte i diverse fremstillingsindustrier og tilknyttede serviceerhverv blev ramt af importchokket. Analysen indikerer, at tabere på globaliseringen i større omfang er begyndt at stemme på nationalistiske og til tider protektionistiske partier fra den yderste højrefløj. Det kan være lavtuddannede, arbejdsløse eller udsatte medarbejdere i fremstillingsindustrien, men det kan også være servicemedarbejdere eller offentligt ansatte i regioner, der har svært ved at følge med i globaliseringen. De to forskere har også i en tidligere en anden analyse kunnet påvise, at i de britiske regioner, der blev hårdest ramt af det kinesiske importchok og deindustrialisering, også havde en overvægt af Leave-vælgere i forbindelse med Brexit-folkeafstemningen i 2016.¹⁰

Brexit drevet af udlændingefrygt?

Den britiske folkeafstemning, der i 2016 førte til et flertal for Brexit, har påkaldt sig en særlig stor interesse. Nogle mener, at resultatet skyldtes skiftende britiske regeringer mangeårige negative fokus på Bruxelles, og at de britiske formiddagsaviser i stigende grad har framet EU som en trussel mod Storbritannien. Andre mener, at det hænger sammen med den stigende udlændingefrygt, der kom i kølvandet på den europæiske migrationskrise i 2015, og som siden blev udnyttet af Brexit-tilhængerne i deres kampagne.

Der er givet mange forskellige forklaringer, men en nylig undersøgelse af professor Thiemo Fetzer fra Warwick Universitet indikerer, at der er en stærk sammenhæng mellem stigende EU-skepsis og så sociale nedskæringer og velfærdsreformer under Camerons konservative regering. Nigel Farages EU-skeptiske parti, UKIP, fik efter 2010 en vælgerfremgang, der i særlig grad var koncentreret i valgdistrikter, der i løbet af 1980'ernes og 1990'ernes stigende globale konkurrence havde oplevet deindustrialisering med stigende arbejdsløshed til følge. I den forstand tager han tråden op fra de konklusioner som førnævnte Colantone og Stanig kom frem til i deres analyse af Kina-chokket. Men Fetzers analyse går et skridt videre og kan bedre forklare, hvorfor UKIP først virkelig for alvor får fat i vælgerne fra 2010 og frem. Så længe vælgerne følte sig beskyttet af velfærdsstaten, var de relativt loyale over for de gamle partier – Labour og de konservative – men da de blev ramt af velfærdsnedskæringer og skatteforhøjelser, reagerede de ved at stemme på bl.a. UKIP.^{11,12}

¹⁰ Italo Colantone og Piero Stanig, Global Competition and Brexit, unpublished paper, 2016, Bocconi University.

¹¹ Thiemo Fetzer, Did austerity cause Brexit? Working Paper. Coventry: University of Warwick. Department of Economics. Warwick economics research papers series, juli 2018.

Fetzers studie viser, at der er en meget stærk korrelation mellem velfærdsnedskæringer og UKIP's fremgang, og det er først senere, at udlændingefrygt begynder at erobre scenen. Udlændingefrygten er ifølge Fetzer nærmere et andenrangsproblem, der er afledt af de sociale bekymringer og den tilknyttede følelse af socialt statustab. Den tidsmæssige og sekventielle sammenhæng er således, at først blev de lavtuddannede briter og industriarbejdere ramt af globaliseringen, og da velfærdsstaten ikke formåede at sikre efteruddannelse og nye jobmuligheder, men tværtimod begyndte at skære ned på deres rettigheder, kom den politiske vrede, der blev opsamlet af UKIP. Udlændingefrygt og EU-skepsis steg op på ryggen af den sociale vrede, der allerede lå latent hos vælgerne og ventede på at finde en politisk katalysator.

Thiemo Fetzer går så vidt som til at konkludere, at flertallet af briterne ikke ville have stemt for Brexit, hvis ikke det havde været for de forudgående velfærdsnedskæringer. Der kan nemlig dokumenteres en større koncentration af Brexit-vælgere i de valgdistrikter, der forinden var blevet negativt ramt af globalisering og velfærdsnedskæringer.

Det interessante er, at analysemodellen også ser ud til at kunne overføres til Frankrig. Fetzer har således vist, at der er en klar sammenhæng mellem de valgdistrikter, hvor Marine Le Pens parti fik et godt præsidentvalg, og de distrikter, der er hårdest ramt af globaliseringen og velfærdsnedskæringer. Der er en tydelig korrelation mellem disse fænomener. Der er brug for videre analyser for at afklare, om det også forholder sig sådan i andre EU-lande.

Globalisering har skabt øget velstand – og nye skillelinjer

Globaliseringen har i overstemmelse med klassisk handelsteori skabt en række økonomiske fordele for samfundet. Eksportører, store selskaber, investorer, banker og veluddannede medarbejdere har været dygtige at drage fordel af de velstandsgevinster, som globaliseringen har skabt. Og ligeledes er det uomtvisteligt, at globaliseringen har løftet hundreder af millioner mennesker ud af fattigdom siden 1980'erne – ikke mindst i Kina og andre asiatiske lande.

Historisk har de europæiske lande været mere åbne over for global konkurrence end USA, og ifølge den amerikanske økonom og professor, Dani Rodrik, hænger det sammen med, at de europæiske velfærdsstater har været bedre til at hjælpe

¹² Thiemo Fetzer, Austerity, Immigration or Globalization: Was Brexit predictable?, lecture 12. Oktober 2018.

de udsatte lønmodtagere, der blev udsat for et hårdere konkurrencepres og havde brug for midlertidig understøttelse og efteruddannelse. Men globaliseringen har i stigende grad udfordret den sociale kontrakt i Europa. Dani Rodrik har i en artikel i Journal of International Business Policy påvist, at "den økonomiske usikkerhed og fordelingspolitiske kampe, der forstærkes af globaliseringen, har skabt en base for populismen."¹³

Globaliseringen har, ifølge Dani Rodrik, uddybet konfliktlinjerne mellem kapital og lønmodtagere, mellem uddannede og ufaglærte, mellem globalt mobile og lokale producenter, mellem eksportindustrier og lokalt orienterede, mellem eliten og almindelige borgere. Han understreger dog, at globaliseringen "ikke var det eneste chok, som ødelagde den sociale kontrakt. Ud fra enhver målestok, spillede automatiseringen og nye digitale teknologier en kvantitativt større rolle bag afindustrialiseringen og de geografiske og indkomstmæssige uligheder."

Dani Rodrik mener, at den helt store udfordring til politikerne er, hvordan man kan genskabe balancen i globaliseringen, så man kan fastholde en rimelig åben verdensøkonomi, samtidig med at dens excesser kommer under kontrol. Herunder får adresseret de folkelige bekymringer om manglende retfærdighed.

Colantone og Stanig går et skridt videre og advarer ligefrem om, at de nationalistiske partiers fortsatte succes ligefrem kan true overlevelsen for den åbne verdensorden, og de opfordrer på den baggrund til, at behovet for social omfordeling adresseres bedre, så de globaliseringsramte borgere og lokalsamfund bliver kompensert bedre. Hvis det er rigtigt, vil det formodentlig også kun true sammenhængskraften i EU.

Er den danske model det bedste svar på globaliseringen?

Den danske – eller nordiske – velfærdsmodel kan måske være en del af svaret på de udfordringer, som den økonomiske globalisering skaber. Kigger man på den seneste måling fra Eurobarometer, er danskerne det folk i EU, der har de mest positive følelser ift. globaliseringen. Hele 75 pct. af danskerne ser positivt på den, og kun 15 pct. har et negativt syn. Efter danskerne er svenskerne dem, der ser næstmest positivt på globaliseringen.¹⁴

¹³ Dani Rodrik, Populism and the economies of globalization, Journal of International Business Policy, 2018.

¹⁴ Standard Eurobarometer 89, marts 2018

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2180>.

Danskernes positive opbakning kan hænge sammen med, at velfærdsstaten og den danske flexicurity model har været god til at sikre fordeling af globaliseringsgevinster og afbøde eventuelt negative konsekvenser. Danmark har en lang tradition som handelsnation, og alene den fri handel på EU's indre marked giver danskerne en årlig velstandsgevinst på omkring 100 mia. kr.¹⁵ Også EU's internationale handelsaftaler med tredjelande har typisk været en overskudsforretning for Danmark, hvilket måske kan være en af forklaringer på danskernes positive syn globaliseringen.

Ser man på hele EU28, ser kun 49 pct. positivt på globaliseringen, mens 38 pct. ser negativt på den. Grækenland, der har været igennem en langvarig økonomisk krise, er allermest skeptisk. Kun 26 pct. af grækerne har et positivt syn på globaliseringen. Frankrig følger efter Grækenland i den globaliserings-skeptiske lejr, for det er kun en tredjedel af franskmændene, der er positive over for globaliseringen, mens 55 pct. er negative.

Eurobarometers indledende spørgsmål er stillet på en åben måde, hvor det ikke er klart, om det er den økonomiske, politiske, sociale eller kulturelle globalisering, der tænkes på. Noget tyder dog på, at danskerne kan have den økonomiske globalisering og international handel i tankerne. For Eurobarometer stiller et opfølgende spørgsmål, om globaliseringen er positiv for den økonomiske vækst, og her svarer 79 pct. af danskerne og 82 pct. af svenskerne positivt. Begge lande ligger igen i toppen. Generelt ser europæerne også mere positivt på globaliseringen som bidragsyder til økonomisk vækst for her er hele 60 pct. positive – og kun 27 pct. er negative. Grækerne er stadig de mest skeptiske med 32 pct., der ser negativt på den, hvorimod franskmændene ser lysere på den økonomiske globalisering med 49 pct. positive versus 37 pct. negative. Det tyder på, at franskmændenes globaliseringsskepsis er mere kulturelt end økonomisk funderet.

Det gælder måske også, at danskerne har en mere skeptisk holdning til den kulturelle end økonomiske globalisering. Synet på migration er en god indikator for det, og kigger man på danskernes syn på migration fra andre EU-lande og fra lande uden for EU, er der en tydelig forskel. Mens 71 pct. af danskerne ser positivt på indvandring fra andre EU-lande – her er kulturbarrieren åbenbart lille – er det kun 39 pct. af danskerne, der har en positiv holdning til indvandring fra lande uden for EU. Og hele 58 pct. ser negativt på indvandring fra disse

¹⁵ Højbjerg, Brauer og Schultz i rapport for Erhvervsstyrelsen, Det indre markeds økonomiske betydning for Danmark, 2017.
https://erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/media/publikation/dim_18-01-2017_final.pdf.

tredjelande. Franskmændene er næsten lige så negative over for indvandring fra tredjelande, men de allerstørste skeptikere finder man i de unge nationalstater i Øst- og Centraleuropa. I Ungarn, Slovakiet, Tjekkiet, Letland og Estland er det kun mellem 13-20 pct., der ser positivt på indvandring fra tredjelande, og der er et massivt flertal på op imod otte af ti borgere.

Statustab og frygt

Dani Rodrik understreger som flere andre, at det ikke mindst er de højreorienterede populistpartier, der har lukreret på de bekymringer, der er skabt i kølvandet på globaliseringen. Rodrik mener, at det er vigtigt at skelne mellem venstre og højre i populistbevægelserne. Hvor de venstreorienterede populistere (i Grækenland, Spanien, men også i Latinamerika og Bernie Sanders i USA) klassisk har rettet deres vrede mod velhavere og store selskaber, har de højreorienterede populistpartier mobiliseret ved at udpege udlændinge eller minoriteter til syndebukke.

Fællesnævneren for begge fløje er, at de reagerer på et økonomisk og socialt chok.

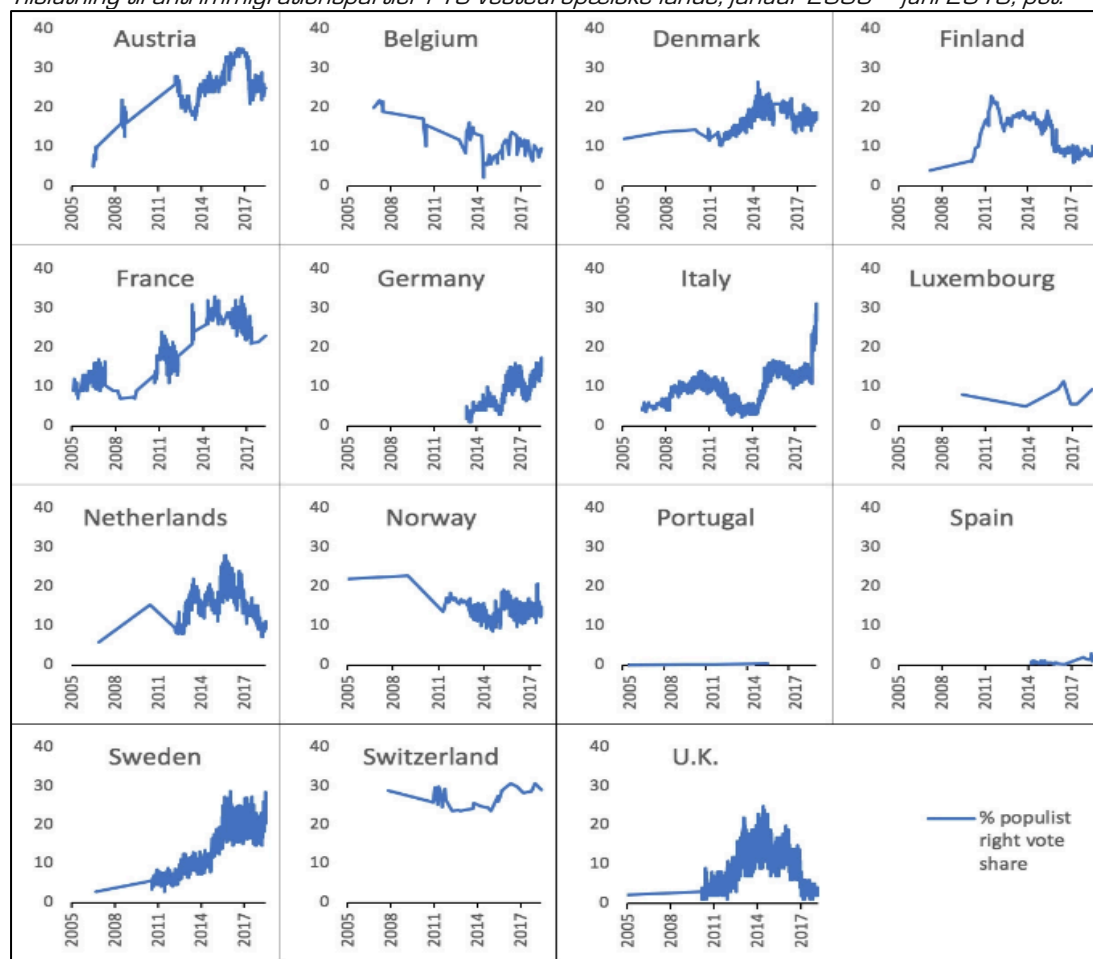
“Det europæiske tilbageslag imod immigranter og flygtninge har nogle af sine rødder i bekymringerne for, at de sociale gevinster ved velfærdsstaten er eroderet,” fastslår Dani Rodrik.¹⁶ Han er omhyggelig med at understrege, at det ikke nødvendigvis er økonomiske uligheder i sig selv, der ligger bag populismen, men følelsen af uretfærdighed. Det er ikke kun de objektive økonomiske forhold, men også i høj grad folks følelse af, at de har mistet social status i samfundet, der er på spil.

I tidsskriftet *The Political Quarterly* har forskerne James Dennison og Andrew Geddes kigget nærmere på, hvad der lå bag fremgangen for de højreorienterede og nationalistiske populistpartier i meningsmålingerne fra 2005 til 2013, og hvorfor de i flere lande fik en endnu stærkere optur fra 2014-2016, for derefter at miste pusten.

¹⁶ Dani Rodrik, *Populism and the economies of globalization*, *Journal of International Business Policy*, 2018.

Figur 6: Anti-immigrationspartier – et krisefænomen

Tilslutning til anti-immigrationspartier i 15 vesteuropæiske lande, januar 2005 – juni 2018, pct.

Kilde: Andrew Geddes og James Dennison, Political Quarterly, 2018.

Fællesnævneren for de højreorienterede populistpartier er nationalisme, EU-skepsis og anti-immigrations holdninger.¹⁷ I nogle lande som Danmark, Frankrig og Storbritannien når de højreorienterede nationalistpartier allerede et toppunkt i 2014, dvs. før migrationskrisen for alvor eksploderer i 2015, men i Italien, Frankrig, Østrig og Sverige fortsætter fremgangen under indtryk af den store europæiske flygtninge- og migrationskrise i 2015.

I takt med at den økonomiske krise er overstået, og væksten er vendt tilbage i den europæiske økonomi ser det ud til, at de højreorienterede nationalistpartierne har tabt noget af pusten i flere lande. I Belgien, Danmark, Finland,

¹⁷ Andrew Geddes og James Dennison, A Rising Tide? The Salience of Immigration and the Rise of Anti-Immigration Political Parties in Western Europe, Political Quarterly, 27 November 2018 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-923X.12620>.

Frankrig, Holland og Østrig ser det ud til at være tilfældet. Er det et kortvarigt tilbageslag eller en vedvarende tendens? Eller er det en bekræftelse af hypotesen om, at økonomi og sociale forhold er en vigtig forklaring bag deres succes i kriseårene? Og hænger den fortsatte fremgang for de højreorienterede populistpartier i Italien sammen med, at landets bruttonationalprodukt stadig er lavere end før finanskrisen?

Spørgsmålene er svære at give entydige svar på. En anden mulig forklaring kan være, at EU-landene faktisk har fået bedre styr på de ydre europæiske grænser, og at antallet af migranter og flygtninge over Middelhavet er faldet med op til 95 pct. siden 2015. Men hvor stor vægt har det for vælgerne, når det kommer til stykket?

Geddes og Dennison påpeger i deres analyse, at selv under migrationskrisen i 2015, hvor flere af de højreorienterede populistpartier toppede i meningsmålingerne og skruede op for retorikken mod flygtninge og indvandrere, var der en lille stigning i de positive holdninger til migranter. Hvad er forklaringen på det paradoks? Dennison og Geddes drager den konklusion, at forestillingen om, at europæerne er blevet mere negative over for immigration, *ikke* er understøttet af de større surveys foretaget af socialvidenskaben. De ser dermed ud til at aflive en udbredt myte.

Men det gør de kun delvist. For under overfladen er der vigtige nuancer i synet på indvandring fra andre EU-lande og så indvandring fra tredje lande. Under krisen så vi rigtig nok en faldende andel med et negativt syn på indvandring fra andre EU-lande, fremgår det af Eurobarometers målinger. Men flertallet af befolkningen i EU28 ser stadig negativt på indvandring fra områder *uden for* EU. Det er 52 pct, hvor kun 41 pct. har et positivt syn på den form for indvandring, og kun i syv medlemslande findes en overvægt af tilhængere.¹⁸

Derimod er der i alle medlemsstater et overvejende positivt syn på indvandring fra andre EU-lande, og i alle EU-lande er der et positivt flertal. Et udvandrerland som Irland ligger i toppen med 87 pct. tæt efterfulgt af Sverige, men Danmark ligger også relativt højt med 71 pct. positive. Snittet for EU28 er 65 pct.

Spørger man de europæiske vælgere på tværs af landegrænserne er det dog ikke længere immigrationspolitikken, som ligger højest på deres prioriteringsliste. I

¹⁸ Eurobarometer, standard Eurobarometer, marts 2018.

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2180>.

følge den seneste Europarlemeter meningsmåling, der blev offentliggjort i november, mener EU-borgerne, at Europa-Parlamentet i den næste periode bør give indsatsen mod fattigdom og social udstødning allerhøjeste prioritet.¹⁹ 41 pct. af europæerne mener, at social ulighed og kampen mod terrorismen bør prioriteres som de to vigtigste sager. Indsatsen mod ungdomsarbejdsløshed indtager tredjepladsen på europæernes prioriteringsliste med 33 pct. og på fjerdepladsen mener 27 pct., at det er vigtigt, at Europa finder et fælles svar på indvandringen. Spørger man danskerne prioriteres klima/miljø højest, mens udlændingepolitikken indtager andenpladsen efterfulgt af terrorisme.

¹⁹ Europarlameter 2018 - Taking up the challenge, november 2018. <http://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/parlemeter-2018-taking-up-the-challenge>.